

Mõned mõtted õigusteadlaste päevade paneeli sissejuhatuseks, mille sihiks on diskussiooni alustamine kriminaalmenetluses süüdistusfunktsiooni teostamise võimalike uuenduste üle riigireformi kontekstis

PhD Eerik Kergandberg
Riigikohtunik

Vikerraadio 11. augusti hommikustes usuminutites kõnelenu väidetult kohaselt pidavat ühes Aafrika hõimus hõimuliikme poolt toimepandud kuriteole reageeritama selliselt, et kõik hõimukaaslased püüavad esmalt üksteise võidu rääkida selle isiku positiivsetest tegudest ja tema headest omadustest. Ja alles pärast seda lahatakse eksimust. Väidetavalt ei tuntavat selle hõimu liikmete puhul kuriteo retsidiivsuse mõistet...

I

1. Paljude Eesti poliitikute ja ehk nende toel mõnede meie tavainimestegi jaoks viimase umbes kümnekonna aastaga paleuse staatusesse tõstetud riigireform (RR) kui fenomen ei ole laiemas mastaabis loomulikult midagi enneolematut ja ühekordset. Otsingu „RR“ tulemina võib nt ka paljude teiste Euroopa riikide puhul leida märksõnu esimesest, teisest või ka seitsmendast RR-st. Ilmselt siis ka Eestis ei ole põhjust loota, et RR saaks olla midagi ühekordselt lõplikku, mis enam edasistele muudatustele ei allu. Loodetavasti see mitte ei kohuta vaid ikka lohutab: kui kahte ülesannet ei jõua, tee alguses vähemalt üks. Aga tee ise! – ütles ju õpetaja Laur Tootsile ja tema kaudu kogu Eesti rahvale.
2. Kuigi praegusel ajal kavandatava RR mõiste on Eestis veel määratlemata ja selle ulatus ning detailid kokku leppimata, ei ole mõistliku RR vältimatut vajalikkust tänases Eestis enam võimalik eitada. Seda ei ole minu teada otsesõnu eitanud ei erakonnad ega ükski riigiõiguse/riigiteaduse teoreetik. RR vajalikkust ei ole minu hinnangul vajalik püüda selgitada paremini, kui on seda teinud Jüri Raidla. Võtan riski panna tema argumentatsiooni põhipunktid lühidalt kirja järgmisel moel.¹

¹ Lähtun siin põhiliselt tema poolt 14. aprillil 2016. aastal Riigikogus peetud ettekande tekstist. Vt. <https://www.reformiradar.ee/c/juri-raidla-riigireform-riiklikult-tahtsaks-kusimuseks/>. Hilisemaid ja samas siiski ehk ka “vähema ametlikumaid” tekste on olnud keerukas kätte saada ja samas minu hinnangul ei ole tema seisukohad ajas kuigipalju muutunud.

- 2.1. Eesti riik ei ole katki ega vaja remonti, rääkimata kapitaalremondist. Et aga tänaseid (eeskätt demograafilisi) olusid arvestades teenida meid tulevikus sama hästi või veel paremini, kui täna, vajab Eesti riik moderniseerimist.
- 2.2. Pikas perspektiivis peaks RR põhiseaduse preambuli tasandil vaadates tagama Eesti rahvuslike huvide järgimise, mõnevõrra madalamal tasandil aga vähendada riigi pidamise kulukust ilma riikluse kvaliteeti ohverdamata.
- 2.3. “Minu arusaamise kohaselt” kirjutab J. Raidla, “on Riigireform avaliku võimu organisatsiooni ümberkorraldamine koos avaliku võimu poolt täidetavate funktsioonide ja osutatavate teenuste revisjoniga ning toimemehhanismide korrigeerimisega. Mitmeti mõistetavuse vältimiseks lisan, et avaliku võimu organisatsioon puudutab nii **keskvõimu kui ka kohalikke omavalitsusi** (minu esiletõst – E.K.), mistõttu haldusreform on üks osa Riigireformist”.
- 2.4. J. Raidla nn kümne käsu kohaselt tuleks RR alustada Riigikogu liikmete arvu vähendamisega (nt 71-liikmeliseks) ja jätkata muuhulgas rahvahääletuse võimaluste avardamisega; peaministri vabariigi peastrateegiks muutmisega, õigusloome ohjeldamisega jne.
3. Kõrvalpõikena on huvipakkuv küsida, et kas me lisaks nn eliidi jutule vajame riigireformiks ka demokraatlikumat legitimatsiooni? Kuigi suure tõenäosusega eeldavad RR mõned olulisimad aspektid ka seadusandja tegevust, on siiski küsitav, kas RR võiks olla (või suisa peaks olema) ka rahvahääletuse esemeks. PS §-s 106 otsesõnu sätestatu kohaselt ei ole see küll keelatud (välistatud), kuid samas ei oleks ilmselt õige käsitada riigireformi pelgalt mingi ühe seaduseelnõu teemana ega ka mitte riigielu üksikküsimusena PS § 105 lg 1 mõtte. Aga see oli tõesti vaid kõrvalpõige. Olen kindel, et eliit selliseid küsimusi ei esita.
4. Üsna selgelt näevad RR-st rääkijad muutmisvajadust vaid seadusandliku- ja täitevvõimu ning kohaliku omavalitsuse tasandil (ja täiendavalt ka nende kolme fenomeni lähikonnas). Samas ei ole RR kontekstis peetud vajalikuks (võimalikuks?) mingeid muudatusi kohtuvõimu toimimisalal. Miks küll? Miks selle toimimisala (kui riigivõimu ühe haru) moderniseerimisest ei tohi rääkida-mõelda? Kas tõesti on siin kõik kõige paremas korras? Või ei julge tõsiseltvõetavad poliitikud kohtuvõimu teemadel sõna võtta? Sest „mine tea, kunas ise kohtuveski hammasrataste vahele satud?”
5. Olukorras, mil pärispopulistid julgevad probleemilt koguda hääli lubadustega hakata lähiajal lennutama kohtunike päid ja allutada kohtud parteilisele diktaadile, ei pea ma võimalikuks kõnealuses küsimuses vaikida.
6. Esmalt olen kestvalt² seda meelt, et enne eesseisvaid Riigikogu valimisi on veel viimane aeg käivitada Eestis sisukas diskussioon selle üle, mida tähendab võimude lahutatus ja samas tasakaalustatus põhiseaduse mõttes ning kust jookseb tänaste demokraatlike riikide riigiõiguse teoorias valitseva arusaamade kohaselt piir kohtuvõimu keelatud ja lubatud (et mitte öelda oodatud või suisa nõutud) aktivismi vahel.

² Puudutasin seda teemat põgusalt ka 2018. a Juridica neljandas numbris (lk-d 276–288) avaldatud artikli sissejuhatuses.

7. Teiseks ei saa ma nõustuda sellega, et kohtuvõimu tänase toimimise ala ei mahtuvat RR raamidesse ja et siin polevat midagi moderniseerida. Tõsi: RR keskse pragmaatilise eesmärgiga ehk siis riigi pidamise kulukuse vähendamisega (vt eelnevalt p 2.2.) ei ole kohtuvõimu tasandil kindlasti võimalik saavutada sama palju kokkuhoidu, nagu seadusandliku- või täitevvõimu tasandil. Seda põhjusel, et mitmete uuringute kohaselt on kohtuvõimu tänane toimimine Eestis (sarnaselt meie meditsiinisüsteemi toimimisega) juba täna väidetavalt efektiivsuse (ja seega vist ka liberaalsuse) üks musternäidiseid ning enamik kohtunikonna sõltumatuse materiaalsest garantiidest kaotati juba mõni aasta tagasi.
- 7.1. Vaatamata viimati märgitule on tänases kohtusüsteemis aga kindlasti ka nõ kokkuhoiukohti. Kaalumist väärrib ettepanek loobuda iseenesest ju ilusast kuid maailmapraktika kontekstis siiski pigem erandlikust kõigi kohtuasjade menetlemise kolmeastmelisuse põhimõttest. Ja näiteks teiseks peaks arvuka ning piisavalt hästi tasustatava kohtujuristide korpuse teke ning juurdumine kohtusüsteemis tooma kaasa neile mõistliku töökoormuse tagamisel uueneva arusaama õigusemõistmise defineerimisel³ ja kohtunike koormuse vähendamisel.
- 7.2. Kuid kohtuvõimu (ja selle keskse funktsiooni - õigusemõistmise) spetsiifika tõttu ei ole RR kontekstis ainutähtis mitte üksnes kulude kokkuhoid kohtusüsteemis, vaid kindlasti ka sammud kohtuvõimu sõltumatuse ja erapooletuse suunas, muuhulgas ka palju räägitud-kiidetud viisil, et õigusemõistmine mitte üksnes ei oleks, vaid ka näiks aus. Kui möödunud suve uudiste vaesuse haripunktis ajakirjanduses tõstatatud probleemi tõsidus kohtute ja prokuratuuri õigustamatust lähedusest oligi ehk mõneti ülepaisutatud, siis sellise probleemi olemasolu ignoreerida ka ei tohiks. Ikka taas ka selle tõttu, et õigusemõistmine peab ka näima aus. Ja veel: mina kuulun pika kaalumise järgselt siiski ka nende juristide hulka, kelle arvates aitaks kohtuvõimu sõltumatust (nii tegelikku kui ka näivat) kasvatada ka kahe esimese astme kohtu „välja toomine“ justiitsministeeriumi haldusalast.

II

8. Võtkem eelnevat sissejuhatusena põhiteemasse.
9. Põhiteemaks aga, nagu nähtub ka pealkirjast, on diskussiooni tõstatamise soov küsimusega, kas RR võiks või suisa peaks hõlmama muuhulgas ka muudatusi kriminaalmenetluses süüdistusfunktsiooni teostamisel. Kuna tänastes oludes on meil süüdistusfunktsiooni teostajaks prokuratuur, siis vältimatult peaks see diskussioon hõlmama ka prokuratuuri tulevikulise staatusega seonduvat.
10. Kuna kohtuvõimu praktiline teostamine ja ka selle tulem kriminaalasjades ning seda eriti võistlevuse põhimõttest tulenevalt, sõltub otseselt ja vahetult süüdistusfunktsiooni teostamisest kohtumenetlustes, siis ei ole prokuratuuri seda

³ See, et õigust mõistab ainult kohus tähendab seda, et lõppkokkuvõttes peab kohtuvõimu toimealale jõudnud küsimuse lahendamise kohus, mitte aga seda, et nt kõrgelt kvalifitseeritud kohtujuristid – töötades küll kohtutes – ei tohiks ise siiski mingit sisulist otsustust vastu võtta.

tegevust võimalik kriminaalasjades kohtuvõimu teostamisest eristada. Ja järelikult, olles eelnevalt asunud seisukohale, et üks vähegi mõistlik RR peaks hõlmama ka muudatusi kohtuvõimu teostamisel, oleks äärmiselt keeruline eitada RR kontekstis muudatusvajadusi ka prokuratuuri toimimisel süüdistusfunktsiooni kandjana. Samas peab ju tunnistama, et kui populistlikud prokuratuuri suunalised vihakõned kõrvale jätta, siis mingeid vähegi ratsionaalseid ettepanekuid süüdistusfunktsiooni senisest efektiivsemaks tagamiseks ei ole minu teada meie avalikkusesse paisatud. Sellise „vaoshoituse“ mõningaid võimalikke põhjuseid võiks ehk otsida järgmiste asjaolude ja oletuste kogumist.

11. Alustuseks siiski, natuke põhiteemast hälbivalt, ei saa ma jätta märkimata, et pärast pikki diskussioone Põhiseaduse Assamblees kavatsuslikult⁴ ei nimetata põhiseaduses prokuratuuri eraldiseisva põhiseadusliku institutsioonina. PS XIII (kohtute) peatüki PS §-s 151 on kirjas vaid see, et „esinduse, kaitse, riiklik süüdistuse ja seaduslikkuse järelevalve korralduse kohtumenetluses sätestab seadus“. Mäletatavasti häiris prokuratuuri kui institutsiooni eraldi nimetamata jätmine põhiseaduses nii mõndagi toleaeget prokuröri, hiljem aga ei ole see „põhiseaduslik lünk“ kuuldavasti prokuratuuri tööd põrmugi takistanud. Ka PS kõnealuse sätte kommentaarides nendib Uno Lõhmus lühidalt vaid seda, et prokuratuuriseaduse kohaselt kuulub riikliku süüdistuse esindamine prokuratuuri ülesannete hulka. Sellel, mida peaks PS § 151 tekstis tähendama seaduslikkuse järelevalve korraldus kohtumenetluses, ei pea kommentaator vajalikuks täpsustada.
12. Järgnevalt tuleb silmas pidada, et tänases õigusolustikus ei ole prokuratuuri ülesandeks mitte üksnes riiklikku süüdistuse esindamine kohtus, vaid lisaks sellele, kooskõlas nt KrMS § 30 lg-ga 1, ka kohtueelse menetluse juhtimine ja NB! nii selle seaduslikkuse kui ka tulemuslikkuse tagamine. Kas ja kuivõrd on kohtueelse menetluse tänane korraldus ja prokuratuuri juhtiv roll selles kooskõlas „põhiseaduse andjate“ tahtega – sellele on keeruline vastata. Assamblee materjalidest nähtuvad põhimõttelised lahkarvamused küsimuses, kas kohtueelne menetlus peaks olema kohtuvõimu (nii nt Ü. Seppa) või siiski täitevvõimu (nii nt J. Rätsep) toimealas. Assamblee materjalidest ei ole võimalik leida mingeid hääletustulemusi, mille kohaselt peaks prokuratuur olema kohtueelse menetlusega lahutamatuult seotud, et mitte öelda veelgi rohkemat – sisuliselt ka vastutama selle eest. Samas põhiseadusevastane tänane olukord ka kindlasti ei ole. Põhiseaduspärasus ning teiselt poolt otstarbekus ja efektiivsus aga ei ole mõistetavalt sünonüümid.
13. Asjaolu, et kehtiva seaduse kohaselt tagab just prokuratuur nii kohtueelse menetluse tulemuslikkuse kui ka seaduslikkuse (ehk siis vastutab kohtueelse menetluse eest), võimaldab piisava pahatahtlikkuse korral käsitada kõiki prokuratuuri reformimise ettepanekuid kui mitte kuritegevuse mahitamisena siis vähemalt kuritegevuse vastase võitluse takistustena. Toonitagem veelkord, et kohtueelse menetluse tänane korraldus ja selle raames uurimisasutuste ning prokuratuuri pädevuse piiritlemine ei ole midagi iseenesestmõistetavat ega

⁴ Vt Põhiseadus ja põhiseaduse assamblee. Koguteos. Juura, 1997, lk 766.

ainuvõimalikku, vaid lihtsalt ühe omaaegse valiku tulem. Muuhulgas ka selle tõttu, et nõukogude ajal oli suur osa uurijatest saanud hariduse TÜ õigusteaduskonnast, pidasid nad enda jaoks alandavaks uut olukorda, milles uurija oli taandatud operatiivtöötajaga võrdsustatavaks prokuröri käsutäitjaks, kellel puudub iseseisev pädevus juristi jaoks ju kõige huvitavamate – ja nimelt õigusküsimuste otsustamiseks. Vaheküsimus võiks siin kõlada selliselt, et kui efektiivne ja jätkusuutlik saab olla kohtueelne menetlus, mille subjektid on paigutatud teineteisest rangelt eristatavatesse – ütleme siis praktikute (oskab!) ja teoreetikute (teab!) kastidesse?

14. Kui veidi filosoferida, siis kas samaaegne tulemuslikkuse ja seaduslikkuse tagamine ei ole mitte teatud omavahelises loogilises vastuolus? Üldtuntud asjaolu on, et eeskätt ja põhiliselt just demokraatlike riikide kriminaalmenetluses on riik kohustatud seaduslikkuse (põhiõiguste kaitse) huvides enesepiiranguteks maksimaalse tulemuslikkuse kahjuks. Millistel tingimustel (kui üldse) me saame nimetada kohtueelset uurimist tulemuslikuks, kui see on olnud ebaseaduslik? Või äkki võiks valik tulemuslikkuse ja seaduslikkuse vahel olla prokuratuuri diskretsiooniotsus? Et nt raskete kuritegude puhul püüelgem esmajoones ikka pigem tulemuslikkuse, kui seaduslikkuse suunas? Kas see oleks õiglane? Ma küll ei julgeks nii öelda. Sest universaalse ja eranditult kõigi kuritegude uurimise aluseks oleva eetikapõhireegli kohaselt ei peaks me ju kunagi teistele tegema seda, mida ei tahaks endale tehtavat.
15. Kohtueelset uurimist tulemuslikkuse tagamisest rääkides ei saa ilmselt ka prokurörid ise eitada, et selles osas on olnud paremaid ja halvemaid päevi/aegu. Nii nagu on näidanud kohtutes toimunu. Igor Gräzini arvamuseavaldus, et nn maadevahetuse asja oleks III kursuse juuratudengid ära uurinud kahe kuuga, on mõistetavalt kirjanduslik-poliitiline liialdus. Aga samas mäletan väga hästi, et maadevahetuse asja kohtutoimikute lasus umbes kolmandik oli selliseid kõiteid, mida tõendamisel mitte kordagi ja mitte üheski kohtuastmes ei soovinud avada pooled ega pidanud vajalikuks avada ka kohtud.
16. Prokuratuuri poolt kohtueelset menetlust seaduslikkuse tagamisest rääkides tuleb vältimatult arvestada sedagi, et demokraatlikele riikidele omaselt saavad ju ka meie põhiseaduse kohaselt olulisimad põhiõiguste piirangud kohtueelses menetluses aset leida vaid kohtu (mitte prokuratuuri) loal. (Ütlen siinjuures sulgudes ära ka selle, et ma ei ole kindel, kas näiteks ju ilmselgelt isiku privaatsust riivavate KrMS §-s 126⁵ loetletud jälitustoimingute lubatavus prokuratuuri ja mitte kohtu loal, on ikka põhiseaduse mõttega kooskõlas.) Alateemat kokku võtvalt võib mu meelest väita, et tegelikult on prokuratuuri mänguruum kohtueelset menetlust seaduslikkuse tagamisel siiski võrdlemisi piiratud.
17. Järgnevalt ei pea ma võimalikuks jätta taaskord välja ütlemata ka enda seisukohta küsimuses, et enam-vähem absoluutselt on prokuratuuri pädevus nii kohtueelset uurimist tulemuslikkuse kui seaduslikkuse üle välistatud ju olukorras, mil, tuginevalt KrMS novellilasele § 63 lg-le 1¹, lihtsalt esitatakse

kriminaalmenetluses tõendina kasutamiseks julgeolekuseaduse alusel vastuluurelises tegevuses kogutud teave.

18. Prokuratuuri tänane staatus kohtueelses menetluses tugineb paljuski Saksamaa erialakirjanduses vähemalt parkümmend aastat tagasi valitsenud arusaamale, et prokurör on „kohtueelse uurimise härra“ (*Herrin des Vorverfahrens*). Aga samas väitsid selle seiskoha sealsed kriitikud juba siis, et see härratamise jutt ja pilt iga kriminaalasja uurimise iga detailiga igal ajahetkel kursis olevatest prokuröridest on vaid soovunelm. Tegelikuses aga otsustavat suuresti ikka politsei, et kunas ja kuipalju prokurörile „asjast räägitakse“. Jälitustegevuse ulatuse kasv (ükskõik kui palju me seda ka häbelikult ei eitaks), on tänaseks suure tõenäosusega kujundanud olukorra, et prokuratuuri nõ aktuaalse kontrolli ala on veelgi vähenenud. Mitte et see oleks iseenesest hea või halb, vaid see lihtsalt on nii.
19. Ja nagu põgusalt juba mainitud, on ju meie kohtueelse menetluse tänase süsteemi muutmise vältimatu vajadus tingitud muuhulgas väljakujunenud arusaamast, et vähemalt pikemas perspektiivis tuleb kohtumenetluse võistlevuse, nn kahe toimiku süsteemi kehtimise ja arvan, et ka nn digitõendamise osakaalu kasvu tingimustes kohtueelset menetlust vältimatult „kokku tõmmata“ ja juurutada kas siia senisest enam ka kaitsele võimalusi iseseisvaks tõendite kogumiseks. Ilmselt ei saa ka see muudatus jätta prokuratuuri suhteid uurimisasutusega mõjutamata.
20. Väikese vahekokkuvõttena tahan ma loota, et senise umbes veerand sajandi pikkuse praktika pinnalt peaks meil olema nii täna kui ka edasiselt mõnedes teisteski foorumites piisavalt põhjust eeskätt uurijate ja prokuröride vahel aga samas siiski ka teiste huvitatud juristide osavõtul ning kuidas siis teisiti kui poliitikute toetaval juuresolekul, konstruktiivselt arutleda kirjeldatud probleemaatikat. Vaielda näiteks selle üle, et kui tulemuslikult siis meie tänane kohtueelse menetluse süsteem toimib ja kas siin oleks arenguruumi. Või selle üle, et kas ka tänased uurijad oleksid võimelised läbima õigusteaduskonna magistriõpet ja enda töös analüüsima ning otsustama sisulisi õigusküsimusi ka prokuröri abita.

III

21. Kui päris aus olla, siis tekkis mõte rääkida prokuratuuri võimalikust tulevikust RR kontekstis hoopis vandeadvokaat Paul Kerese poolt ühes ajaleheusutluses välja pakutud ettepanekust, et tegelikult võiks riik osta sisse (ilmselt siis advokatuurilt?) ka nõ süüdistusteenust. Et äkki tuleks nii riigile odavam...⁵ Edasiselt peatuksingi põgusalt sellise küsimusepüstituse mõnedel aspektidel, mida vähemalt mina ja vähemalt täna oskan näha probleemsetena.
 - 21.1. No muidugi võib (aga kas peab?) kõigepealt küsida, et aga miks peaks riik (turumajanduse tingimustes ☺) ostma kõnealust teenust advokatuurilt.⁶

⁵ Matemaatikahuvilistele igaks juhuks mainin, et prokuratuuri eelarve on umbes 13 miljonit.

⁶ Mäletan, et ühes Riigikohtule (muide endise prokuröri poolt) esitatud kaebuses tõstatati küsimus, et aga kus on öeldud, et Eestis on ja peabki olema vaid üks advokatuur?

Ja samas teiselt poolt lähenedes ma millegipärast arvan, et meie õiguskultuurist lähtuvalt võidakse ka advokatuuris eneses omamoodi ringkaitseliselt olla kõnealuse innovatsiooni vastu põhjendusega, et kas väga sisulise ja tugeva süüdistuse teke advokatuuri rüpest ei või mitte advokatuuri igavese ja alatise päästja/lunastaja mainet kahjustada.

- 21.2. Kuigi advokaadid ehk ei taha sellega kohe ja meelsasti nõustuda, on kohtunike hinnangul üheselt selge, et nõ lepingulise ja määratud kaitse kvaliteet erinevad teineteisest ütleme siis keskmiselt nagu öö ja päev. Kus on seetõttu garantii, et määratud süüdistus, erinevalt määratud kaitsest, on tõesti kvaliteetne? Kui aga riik ostab advokatuurilt sisse ootuspäraselt kvaliteetset lepingulist süüdistust, siis – kus on õigus ja õiglus, kui sellise alati kvaliteetse süüdistuse vastas võivad endiselt, sõltuvalt olukorrast, olla kas vähemalt sama kena lepinguline kaitse või hoopis määratult midagi kaitsearnast? Või – pagan võtku – ega me ometi suuda ette kujutada, et ka riik võiks „sisse osta“ kahesugust süüdistust? Ja millisest kriteeriumist lähtuvalt? Ühesõnaga: millele tugineb väide, et praegusega võrreldes vähemalt sama kvaliteetse süüdistuse sisse ostmine nõ määratud süüdistusena advokatuurilt oleks (palju) odavam?
- 21.3. Menetlusloogikast lähtuvalt ei ole üldse vähetähtis ka küsimus sellest, et mida peaks praktiliselt tähendama väide, et „riik ostab süüdistust sisse“? Kes täpsemalt antud olukorras on see riik? Püüan täpsustada küsimust. Oletame, et (politseilik igakülgne ja objektiivne) kohtueelne menetlus on lõpule jõudnud uurija veendumusega, et tuleks edasi liikuda kohtumenetluse ja just võistleva kohtumenetluse suunas. Kas kõigil neil juhtudel tuleks hakata süüdistust sisse ostma? Kui mitte alati, siis kes otsustab ja millised oleksid siin menetlusliku diskussiooni (edasikaebe) võimalused? Millised täiendavate tõendite kogumise võimalused võiksid/peaksid olema sellel sisse ostetud süüdistajal? Ja milline oleks siin tema otsustuse siduvus uurimisasutusele?
- 21.4. Tunnistan ausalt, et süüdistuse kohapealt siiski mõneti eemaltvaatajana (ja ehk tõesti ka anglo-ameerikalike filmide najal) on riigi poolt ja just advokaatidelt ka süüdistusteenuse sisseostmine tundunud psühholoogiliselt sümpaatsena põhjusel, et oletatavasti ei lase see kohtumenetluse kummalgi poolel kujundada enda jaoks mingit ühte kramplikku hoiakut (kas siis ilmtingimata ja alati süüdistavat või ka sama tingimusteta kaitsvat). Ei maksa kalduda ühte äärmusesse vastaspoole mõtteid-tundeid uhkelt eirates, kui homme võid sa olla vastupidises rollis!
- 21.5. Aga jah, tulles tagasi põgusalt ka varem arendatud mõttekäigu juurde: ma ikka tõepoolest kahtlen ja kardan, et kas meie „kriminaalmenetluslikud kliendid“ ikka mõistavad juristide rollimängusid. Eriti uue süsteemi juurutamise algfaasis ma süüdistatavana ikka tükk aega mõtleks, enne kui võtaksin endale kaitsjaks juristi, kes just oli süüdistuse esindajana väga elegantselt viinud ühe kohtuasja süüdimõistmiseni. Ja vastupidi: kindlasti ei saa vältida küsimust, et kus on riigi jaoks kindel garantii, et võttes riiklikku

süüdistust esindama ... no nt Simon Levini mainega advokaadi, ka tõepoolest süüdistust maksimaalselt efektiivselt esindatakse?

21.6. Arvatavasti ei ole meie kõnealusel oodatavas diskussioonis mingil hetkel võimalik vältida küsimust, et millised oleks siis tänased etteheited prokuratuurile kohtus süüdistuse esindamisel. Minu kaks etteheidet enda nähtu pinnalt oleksid järgmised.

21.6.1. Olen mitmel korral näinud, et prokuratuuri võrdlemisi range subordineeritud süsteem, ehk ka praegu ülemääraselt domineeriv legaliteedipõhimõte ja kuuldavasti ka mingi punktisüsteem prokuröride materiaalsel stimuleerimisel, aga mis võib olla eriti kurb – ehk ka ametiau ei võimalda minu hinnangul sageli mõistlikul ja inimlikul määral piisavalt põhjendamata süüdistamisest tagasi tõmbuda, enda viga tunnistada.⁷

21.6.2. Veidi filosoofilisemaks minnes ütleksin siiski ka seda, et see määratlematu nõ materiaalne tõde miksituna väidetava õiglustundega kipub tänase prokuratuuri hoiakutes selgelt liigselt prevaleerima ja menetlusõiguslikku, sealhulgas kaitseõiguse tagamise temaatikat kõrvale tõrjuma. Selleaastasel arvamusfestivalil Paines ütles üks prokuröridest, et ta näeb prokuröri ja kohtu mõtlemise-toimimise erinevust muuhulgas selles, et tema, erinevalt kohtust, võib enam tugineda õigluse argumendile, aga ta mõistab samas hästi, kui kohus siiski lähtub ikka täiel määral seadusest. Mina prokuröri sellist tööhoiakut mõista ei suuda.

22. Ongi tegelikult kõik, mida ma paneeli sissejuhatuseks esimese soojaga öelda oskasin. Et aga ütlemisega kallist aega mitte raisata – panin kirja. Edasiselt keskendun vaid kuulamisele ja sõna andmisele.

⁷ Omavahel öeldes meeldis mulle tunduvalt enam olukord, mil Riigikohtus esindasid süüdistust nõ uued prokurörid. Neil jagus sageli kriitilist pilku ka kolleegide suhtes ja neile ei olnud süüdistusest loobumine sedavõrd identiteeti riivav.